

деяких інших галузях вітчизняного та світового права.

Корисним було б також продумати і у прийнятній формі внести законодавчу пропозицію про необхідність, а то й обов'язковість, експертного висновку Держкомрелігій при розгляді у судових інстанціях питань в межах юрисдикції Закону "Про свободу совісті та релігійні організації".

Духовним центрам, які мають власні навчальні заклади, варто включити в навчальні програми спецкурс "Правове забезпечення свободи совісті в Україні", корисність якого в системі відносин Церква-держава очевидна.

*Димитрій (Рудюк), Єпископ**

ЦЕРКВА І ДЕРЖАВА: ІСТОРІЯ ВЗАЄМВІДНОСИН І СЬОГОДЕННЯ

Питання про церковно-державні відносини завжди було актуальним і має свою історію. У древньому язичницькому світі, як у грецькому, так і в римському, не існувало поняття релігійної свободи. Держава була єдиним улаштувачем і розпорядником релігійних обрядів і церемоній. Шанувалися лише ті боги, яких шанували держава. Держава була такою силою, що поглинала особисту і релігійну свободу. Римські імператори були первосвящениками, і вони були повновладними розпорядниками релігії і свободи в Римській імперії.

З появою у світі християнської релігії зовсім змінилося поняття про релігійну свободу. З цього часу і було підняте питання про відношення Християнської Церкви до держави. Церква показала на ділі свою правоздатність до внутрішнього устрою і самоврядування. Всі норми її внутрішньої організації, формування канонічного права, відбулося тоді, коли вона була переслідувана державою. Відповідно до свідчення Святого Писання і Передання, Церкві споконвіку належить автономність, і регулювання її внутрішнього розпорядку якою-небудь позацерковною владою прямо осуджується Христом. Але поки Церква існує на землі вона не може не користуватися для досягнення своїх цілей земними засобами.

Місця із Святого Писання, які тією чи іншою мірою торкаються проблеми взаємовідносин Церкви і держави, далеко не достатні, щоб на їхній підставі створити єдину систему, котра регулювала б взаємини Церкви і держави. В дійсності держав багато, і кожна з них має свій індивідуальний, історично сформований характер, а Церква Христова єдина, й істотні підстави її життя і діяльності незмінні. Тому реально ніяка теорія не задовольнить потреби всіх держав, з різними політичними, соціальними, економічними системами керування. Від Христа його учні і апостоли не отримали твердої системи правил, що визначають відношення Церкви до Держави. Христос навчав відплачувати кесареви – кесареви, а Боже – Богові (Мт., 22:21).

Церква існує у світі, але вона не від світу, тому Церква не є державою в державі. Її сфера діяльності – це виключно церковна проповідь і турбота про чистоту віри і моральності: таїнства і богослужіння; керування органами церковної влади – єпископами, соборами, церковними установами; дисциплінарні постанови для духовенства і мирян відповідно до норм канонічного права; церковний суд; турбота про церковне майно тощо. Так, уся догматична, канонічна, адміністративна і духовна ділянки церковного життя повинні знаходитися в юрисдикції самої Церкви.

Господь Ісус Христос, Владика неба і землі, у своєму земному житті підкорявся земному порядку, корився і носіям державної влади. У Своїх словах Пилату: " Ти не мав би надімною ніякої влади, якби не дано тобі було з висоти" (Ів 19:11). Таким чином,

* єпископ Переяслав-Хмельницький, ректор Київської духовної академії і семінарії УПЦ Київського патріархату, кандидат богословських наук.

Господь показав небесне джерело всякої земної влади. Ще в стародавньому Ізраїлі до періоду Царств існувала єдина в історії справжня теократія, тобто богоправління. Однак в міру того, як суспільство віддалялося від послуху Богові, люди стали задумуватися над тим, щоб мати свого земного правителя. Господь, приймаючи вибір людей і легалізуючи нову форму правління, разом з тим жалкує за тим, що залишає богоправління: "І сказав Господь до Самуїла: "Послухай голосу того народу щодо всього, про що він сказав тобі, бо не тобою вони погордували, але Мною погордували, щоб Я не царював над ними" (1 Сам. 8:7). Таким чином, поява земної держави повинна розумітися не як початково боговстановлена реальність, а як надання Богом можливості людям влаштовувати своє суспільне життя, виходячи із їх вільного волевиявлення, з тим, щоб такий устрій, який став відповіддю на спотворену гріхом земну реальність, допомагав уникнути ще більшого гріха, через протидію йому засобами світської влади. В цьому відношенні апостол Павло ясно говорить, що немає влади не від Бога (Рим 12:1-7). Тому різниця між Церквою і державою полягає в тому, що Церква була створена Христом безпосередньо, як Його Царство не від світу цього, а держава була дарована Богом, як життєвий устрій у світовій історії.¹

Від самого початку свого існування Християнська Церква, щоб уникнути замішання церковних і державних справ стала формувати правила, які регулювали справи церковні і цивільні. Так, 84-е правило Святих Апостолів вимагає від священнослужителів поважного ставлення до влади: "Якщо хтось нагрубить цареві чи князеві, хай буде покараний. І якщо це буде хтось із кліру, хай буде позбавлений священного сану. А якщо це мирянин, хай буде відлучений від церковного єднання". А правила 81-е і 83-є забороняють поєднання посад цивільних і церковних. Пр.81 "Ми сказали, що не личить єпископові чи пресвітерові ставати до роботи в народних управліннях, а невідступно бути при справах церковних. Або хай прийде до переконання, що цього не можна робити, або хай буде видалений, бо за заповітом Господнім ніхто не може служити двом панам" (Мт 6:24). Правило 83: "Єпископ або пресвітер чи диякон якщо працює при війську й хоче затримати дві посади, тобто римське начальство та священну посаду, хай буде позбавлений священного сану, бо кесареви кесареви, а Боже Богові" (Мф., 22,21).² Теж саме стверджує і 6-е правило Святих Апостолів: "Єпископ, чи пресвітер, чи диякон не може приймати на себе громадських обов'язків. Інакше бо позбавляється сану."³ 3-є пр. IV Вселенського Собору забороняє займатися світськими справами "заради мерзенного прибутку", ігноруючи при цьому Боже служіння: "Дійшло до відома святого собору, що дехто з приналежних до кліру, щоб мати нікчемний прибуток, беруть на відкуп чужі маєтки, полагають громадські справи та, нехтуючи служінням Богові, тиняються по хатах людей і через грошоловство беруть маєткові доручення. Тим то святий і великий собор ухвалив, щоб надалі ніхто, ні єпископ, ні чернець, не брав на відкуп маєтків, та не брався заправляти громадськими справами, хібащо тільки законно буде покликаний до неминучого піклування церковними справами або сиротами та безпомічними вдовами чи особами, що заради страху Божого особливо потребують церковної допомоги. А якщо надалі хтось наважиться зламати цю ухвалу, то на такого треба накласти церковну епитимію".⁴ 29-им апостольським правилом забороняється залучати світську владу для одержання сану єпископа. Таке явище вважається рівносильним симонії: "Якщо єпископ, або пресвітер, чи диякон, здобуде свій сан за гроші, то він і той, хто його висвятив, позбавляються сану та зовсім відколюються від єднання, як і я, Петро, зробив таке із волхвом Симоном".⁵

В ході історії склалися різноманітні моделі взаємовідносин між Церквою і державою. В православній традиції сформувалося досить визначене уявлення про

1 Церковь и мир. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви. – М., 2000.

2 Туркало Я. Нарис історії Вселенських Соборів (325-787). – Нью-Гейвен-Брюссель. – 1974. – С. 293.

3 Там само. – С. 287.

4 Там само. – С. 143.

5 Там само. – С. 289.

ідеальну форму взаємовідносин між Церквою і державою. Оскільки церковно-державні відносини явище двохстороннє, то вищевказана ідеальна форма історично могла бути сформована лише в державі, яка визнавала Православну Церкву найвеличнішою народною святинею, - іншими словами в державі православної. Таким яскравим прикладом взаємовідносин Церкви і Держави стала православна Візантія. Один видатний професор-богослов XX ст. архимандрит Кипріан (Керн) досить тонко підійшов до висвітлення всіх аспектів її історичного минулого. Зокрема він говорить: "Помилково і безнадійно писати історію релігії безрелігійній людині, так само безплідно писати історію християнського життя, християнського вчення, богослужіння і при цьому не бути християнином... зовсім так само безнадійно і невірно вивчати історію Візантії. Зрозуміти і відчувати її душу, голос її крові і биття її серця зможе тільки візантієць по духу, тільки єдиновірний, єдинославний і єдинокровний з нею людина. Не відкидаючи разом з тим цінних досліджень по візантології архимандрит говорив, що європейська цивілізація (західна) не зможе ніколи дати правильної точки зору на Візантію і на всі аспекти її життя, функціонування тодішньої імперії."¹

Вже із самого початку в діяльності першого християнського імператора Константина Великого відносно Церкви була закладена ідея, що фактично заявила себе у всіх постановках його спадкоємців і сформувався згодом, як керівний принцип у законодавстві імператора Юстиніана. Суть її зводилася до того, що істотна частина імператорської влади полягала в тому, щоб бути покровителем Церкви, охороняти церковне життя від ересей і розколів, розвивати її зовнішню сторону шляхом законодавства і на даній підставі приводити Церкву в гармонію з державним порядком. У своїй повноті цей принцип отримав назву симфонії Церкви і держави. Імператор Юстиніан I (527-563) був першим, хто законодавчим шляхом визначив відношення світської влади до Церкви і закріпив принцип симфонії. В 6-ій новелі святого Юстиніана йде мова про те, що "найбільші блага, даровані людям милістю Божою, є священство і царство, з яких перше (священство, церковна влада) піклується про божественні справи, а друге (царство, державна влада) керує і піклується про людські справи, а обоє виходячи з того самого джерела, становлять прикрасу людського життя. Тому, ніщо не лежить так на серці царів, як честь священнослужителів, що зі своєї сторони служать їм, молячи безперестанно за них Бога".

Класична візантійська формула взаємовідносин між церковною і державною владою виписана в "Епанагозі" (друга половина IX ст.): "Світська влада і священство відносяться між собою так, як тіло і душа, необхідні для державного устрою точно так, як тіло і душа в живій людині. У зв'язку і згоді їх полягає благоденство держави".

Однак симфонія у Візантії не існувала в абсолютно чистій формі. На практиці вона підпадала під різноманітні спотворення і порушення. Церква неодноразово ставала об'єктом цезаропапистських домагань. Говорити про цезаропапізм у Візантії дуже складно. З одного боку, всі ці звинувачення у цезаропапізмі Візантії вийшли з під пера католицьких західних істориків. Тут західними дослідниками провадилася й історична необ'єктивність у характеристиці церковно-державних відносин у Візантії. Нерідкі випадки зіткнення влади і відомі привілеї державної влади в затвердженні виборів патріарха, а інколи і прямиї тиск, особливо владних імператорів в самих виборах патріарха і архиєреїв, а також контроль держави в управлінні церковним майном, яке виявлялося у призначенні імператорами "великих економів" і "скевофілаксів", а інколи і пряме втручання в справи церковного господарства, секвестр монастирського майна (наприклад при Константині Мономасі, при Ісааці Комніні, при Михаїлі (Дуці), - все розцінювалося західними істориками як прояв цезаропапізму. Дійсно окремі візантійські письменники такі як Вальсамон, Димитрій Хоматин, Георгій Акрополит, патріарх Поліевкт виношували думку про надзвичайно високе становище імператорської влади, але це залишалося тільки їх особистою думкою, а не доктриною Церкви. Патріархи і

1

письменники-зилоти дивилися на це якраз навпаки. Професор А.Лебедев вважав, що “цезаропапізм не є система, прийнята і утверджена, як закон”, а “цілком нормальні відносини держави і Церкви, які досить часто переходили в ненормальні”. Василевса хотіли на заході показати як главу Церкви, що зовсім є неправильно.¹ Візантії не вважали свого імператора главою Церкви. Він, як сказано було в одній новелі імператора Ісаака Ангела, є тільки “єпистимонархом” церкви. Термін “єпистимонарх” досить добре пояснює професор І.Соколов, співставляючи його із храмовим, літургічним обиходом: ”Насправді ж термін цей церковного, монастирського походження і змісту. Єпистимонарх належить до когорти посадових монастирських осіб з обов’язками наглядати за дисципліною в обителі і за поведінкою монахів. З його сторони не допускалося свавілля в розширенні обов’язків і застосування способів дії – він повинен був тільки нагадувати, турбуватися. Устав монастиря був найвищим критерієм діяльності єпистимонарха”. Вперше цей термін в розумінні цивільного було вжито в Епанагозі, хоча самого вислову там немає, а потім все сильніше розкривалося в просторій Епанагозі, Алфавітній Синтагмі і в новелах імператора Ісаака Ангела.²

Якщо ж ще робити спроби заперечення того, що насправді приписали взаєвідносинам Церкви і держави у Візантії на Заході то слід відзначити, що дійсно правителі Візантії могли безкарно експериментувати над майном, особистістю і життям свої підданих, народ все переносив і терпів, але горе їм було тоді, якщо вони наважувалися святотатними руками доторкнутися до завітної святині – православних догматів і канонів; тоді відчуття болі і надриву пробігало по всьому народному організмові і супроводжувалося, більш або менш сильними перетрубаціями в усіх сферах державного життя.³

Інколи такий цезаропапістський вплив був продиктований ще й тим, що християнські імператори Візантії були прямими спадкоємцями язичницьких римських принцепсів, які серед багатьох своїх титулів мали і такий, як верховний первосвященик. Найбільш відкритішою і ненависною для церкви цезаропапістська тенденція виявилась в політиці імператорів-єретиків, особливо в іконоборний період

На відмінну від візантійських правителів у київських великих князів домонгольського і помонгольського періоду нашої української історії була інша спадщина. Тому церковно-державні відносини в Київській Русі-Україні були більш гармонійними. І де найбільше слід згадати про симфонію церковно-державних відносин так це в Русі. Церковні устами Володимира Великого і Ярослава Мудрого досить чітко виписували місце Церкви в Київській державі і про неї піклування київських князів, які так само боронили благочестя і були великими ревнителями святого Православ’я.⁴

Інша річ, коли ми говоримо про московських царів і про той період, який в історії Росії називається “собіранієм земель”. Саме тоді, коли в 1448 р. московська митрополія відокремлювалась від Київської, московські царі, стоячи на стороні повного унезалежнення і автокефалії Російської Церкви, роблячи з одного боку неабияке благо поступово стали підкоряти собі Церкву, так, що без їх волі не обирався жоден митрополит чи то в майбутньому патріарх. Відступ від канонічних норм також мав місце в часи правління Івана Грозного і сутички Олексія Михайловича з патріархом Никоном. Більше того, один із московських патріархів Філарет став родоначальником нової династії, яка майже три століття правила Росією і фактично Російською Церквою. Дехто із церковних істориків вважав, що так званий цезаропапізм перебрали на себе московські царі із Візантії, тим більше, що все підтримувала і формувала придумана ченцем

¹ Лебедев А. П. Исторические очерки состояния византийско-восточной церкви XI-XV вв. – М., 1902. – С. 107.

² Соколов И. Церковная политика византийского императора Исаака Ангела // Христиан. чтения. – 1905. – Ч.1. – С. 338-362.

³ Соколов И. О византинизме в церковно-историческом отношении // Христиан. чтения. – 1903. – С. 738.

⁴ Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. – К., 1999. – С. 47-52

Філофеем теорія Третього Риму, тобто Москви.¹

На думку О.Шмемана, автокефалія Російської Церкви стала “джерелом вже остаточного підкорення Церкви державі й її політично-національним розрахунком. Звузився кругозір Церкви, поступово підкорялася вона державному “розуму” і перетворювалася на один із аспектів державного життя.”² Однак, що торкається синодального періоду існування Російської Церкви і її взаємовідносин з імператорською владою, то як вважають автори основ соціальної концепції РПЦ”... безсумнівне спотворення симфонічної норми протягом двох століть церковної історії пов’язане з яскраво прослідковуваним впливом протестантської доктрини територіалізму і державної церковності на російське православне і політичне життя”.³ Інакше думали обер-прокурор К.П.Победоносцев, який вважав, що: “Відділення Церкви від держави було б гибельним для Церкви і для держави в Росії”. Тому то держава, як зауважував інший обер-прокурор Ізвольський, ”пригнічуючи самостійність Церкви... намагалася підсилувати її зовнішній блиск”. Перед революцією 1917 р. в Російській імперії Передсоборова Комісія намагалася повернути ідеал симфонії, але все це так і не отримало своєї історичної реалізації у зв’язку з більшовицьким заколотом.

Принцип симфонії був одним із головних у християнській теократії. В даний час практичне застосування цього ідеалу неможливе. Держава стала зовсім іншою у порівнянні з Церквою. Держава тепер, як і вся культура, глибоко секуляризована, вона стала далекою і навіть ворожою у своєму ставленні до Церкви і її вчення. Епохи реформації, відродження, гуманізму, просвітництва, революцій в Європі емансипували державу від союзу з Церквою. На православному сході принцип “симфонії” як такий була знищений разом із падінням Константинополя під навалом турків-сельджуків.

Позиція радянського уряду, щодо церкви багато в чому базувалась на неправильному погляді на неї, як на фрагмент попередньої політичної системи. Тому то ідейна боротьба з легкістю перейшла в площину політичної. В радянській державі, як державі політичній, а не правовій, у випадках коли діюче законодавство вступало в протиріччя з політичною цілеспрямованістю, перевага надавалась останній. І якщо спочатку зі сторони нового уряду, як, наприклад, М.Ларсона, заступника Дзержинського по ВНК, проголошувались ідеї підтримки “прогресивного духовенства” радянською державою, при умові, якщо воно піде по накресленому ними шляху, то пізніше радянський уряд остаточно відмовився від такої ідеї, піддавши її критиці. ”Радянській державі не потрібна допомога духовенства, і ніяке духовенство не може бути прогресивним”, - писав наркомюст П.Красіков. Ця політика до Церкви збереглася протягом всього її існування. Однією із перших дій держави проти Церкви була кампанія по розкриттю мощей. Завдання не тільки “викрити контрреволюційну сутність Православної Церкви”, але й позбавлення Церкви її матеріальних доходів, так як вони (більшовики) розглядали мощі, як “засіб вилучення монастирями і храмами великих доходів з населення”. Крім того проти Церкви розгорнулася і юридична кампанія, яка розпочалася декретом про відділення Церкви від держави і школи від Церкви, який за своєю суттю і не ніс протиріччя з міжнародними демократичними поняттями. Ленінський декрет не тільки відняв в Церкви майно, пограбував усе, але й заборонив його набувати. Відтепер в Радянському Союзі релігія завжди буде розглядатися як ворог, хоча саме із рядів КДБ будуть роздаватися так звані тверезі голоси про безвихідність і безперспективність боротьби з Церквою і про необхідність “лояльного режиму Церкві”. Діяльність Церкви в СРСР було зведено до рамок молитовних будівель, за огорожею яких не можна було діяти. Ця своєрідна резервація не виходила за рамки задоволення релігійних потреб громадян.

Відношення до Церкви в передвоєнний і післявоєнний період дещо змінилося. Державі необхідно було отримати перед обличчям війни підтримку всього народу. Саме

¹ Ульяновський В. І. Історія Церкви та релігійної думки в Україні. – К., 1994. – С. 39.

² Шмеман О., протоірей. Исторический путь Православия. – Париж., 1989. – С. 352-353.

³ Церковь и мир. Основы социальной... С. 48.

наприкінці 1939 р. зі сторінок головного партійного журналу “Большевик” прозвучали такі слова, що повальне закриття храмів це “найнебезпечніший авантюризм”, який розколює “морально-політичну єдність радянського суспільства”. Становище Церкви в СРСР покращилося але тимчасово. Взагалі Церква в революційний час і тоді відкрито заявила, що вона не боїться відділення від держави і що це її влаштовує. Саме таке твердження прозвучало на єпархіяльних з’їздах українських єпархій – Катеринославської, Полтавської, Одеської.¹ Пізніше професор А.В.Карташов скаже, що сучасна правова держава, якщо вона не страждає схованим або явним антирелігійним фанатизмом, повинна бути визнана нормальною умовою життя Церкви наших днів, що і є найкращим компромісом.² До цих слів ми ще повернемося. Але так не було в Радянській державі, де антирелігійна пропаганда ніколи не приховувалася.

Релігії і Церкві в сучасних правових державах надається місце поряд з іншими суспільними і культурними організаціями, хоча в деяких країнах, наприклад у Греції, Церкві, завдяки її історії, надається привілейоване місце. Церква ще іноді усвідомлюється, як якийсь організм особливого рангу. Однак у більшості державних конституцій проголошується відокремлення Церкви від держави. Це відділення ґрунтується на тому, що релігія це приватна справа кожного.

Принцип свободи совісті, який з’явився як юридичне поняття в XVIII-XIX століттях, перетворився в один із головних принципів міжлюдських відносин після першої світової війни. Нині він затверджений Загальною декларацією прав людини, входить до конституції більшості держав. Появи принципу свободи совісті – свідчення того, що в сучасному світі релігія із загальної справи перетворилася в особисту справу кожної людини. Сам по собі цей процес засвідчує про розпад системи духовних цінностей, втрати направленості до спасіння в більшості людства, яке стверджує принцип свободи совісті. Утвердження юридичного принципу свободи совісті свідчить про втрату суспільством релігійних цілей і цінностей, про масову апостасію і фактичну байдужість до справи Церкви і до перемоги над гріхом. Але цей принцип, як не дивно є одним із засобів існування Церкви в безрелігійному світі, який дозволяє їй мати легальний статус в секуляризованій державі і незалежність від інославних і невіруючих людей. Так думав і професор А.В.Карташов опинившись на еміграції.

Звичайно попри всю історію церковно-державних відносин, нас турбує сьогоднішня цих відносин в Україні – державі, яка нічого не успадкувала, залишений стереотип відділення Церкви від держави з його найгіршим розумінням. По-перше Церква в незалежній українській державі так і не почула твердого тлумачення конституційних положень такого відділення. Здебільшого це розуміють як стару шаблону формулу Конституції СРСР. Звідси і проблема законодавства, яке не виписує чітких гарантій і навіть місця Церкви в Державі. Загальні статті закону, у тій частині, де йде мова про майно, занадто скупі і двозначні не говорячи про те, що новий проект, намагаючись виписати юридичну основу для Церкви і її статусу взагалі нічого не говорить про механізм набуття статусу юридичної особи Церквою. Церкві за новим законом так і не повернуто дару учительства, тобто змоги викладати “християнську етику” в школі. Деякі положення цього закону не є просто демократичними, особливо якщо мова йде про сьогоднішню релігійну ситуацію в Україні. Попри все це деякі депутати, як не дивно із крила демократів намагаються дуже спішно прийняти цей закон. Тому на останньому засіданні круглого столу, який був організований інститутом релігійної свободи не дарма було підняте питання про призупинення прийняття цього проекту. Між тим з’явилися альтернативні думки про можливість прийняття спочатку державної концепції щодо Церкви і релігійних організацій. Все це не було б так проблематично, якби в Україні Православ’я було єдиним. В цій концепції слід виписати чітко паритетні права і Церкви і Держави.

На сьогодні дуже гостро стоїть проблема, яку ми намагаємось розв’язати вже

¹ О взаимоотношении Церкви и государства. – СПб., 2000. – С. 7-8.

² Щербань М. В. Церковна політика Радянського уряду в Україні в 1917-1939 рр. // Дисертація на здобуття вченого ступеня канд. богосл. наук. – К., 2003. – С. 36.

більше десяти років – це проблема автокефалії. Якщо говорити про концепцію і про партнерські відносини Церкви і держави, то звичайно постає питання, якого партнера буде мати незалежна держава в особі найбільшої конфесії України – незалежного так само, чи залежного від іншого закордонного релігійного центру? Адже сьогодні до сих пір лунають думки про те, що держава не повинна втручатись в процес здобуття автокефалії Українською Православною Церквою. І це всупереч тому, що думали з цього приводу видатні церковні православні історики-каноністи. Проф. О.Лотоцький посилаючись на такі авторитети, як проф. В.Болотов і Є. Голубинський, висловлював слушну думку про те, що взагалі церковно-адміністративні реформи, які не торкаються богоустановленої сторони церковного устрою, а лише самих адміністративних – церковних та міжцерковних – відносин, можуть належати до компетенції зовнішньої, державної влади.¹

Сьогодні все більше стверджується принцип про те, що Україна це поліконфесійна держава. Але слід пам'ятати, що гра в супердемократичну державу, із суперовою свободою совісті може перетворитися на загрозу духовної безпеки. Наші сусіди у Чехії і Польщі і на Сході вже давно це зрозуміли і не вихваляються надто демократичним законодавством про свободу совісті.

*Олександр Кубеліус**

РОЗКОЛИ В ПРАВОСЛАВ'І І ДЕРЖАВА

Протягом останнього десятиліття православне середовище України привертало пильну увагу державних, політичних і громадських діячів, оскільки ситуація, що склалася у ньому сьогодні, - розкол і протистояння Церков, насамперед, Української Православної Церкви (УПЦ) - частини Руської Православної Церкви (РПЦ) - і Української Православної Церкви Київського Патріархату (УПЦ-КП) не сприяють забезпеченню внутрішньої стабільності у суспільстві, а навпаки, криють у собі загрозу національній безпеці України. Тому перед вищим керівництвом України постала проблема визначення напрямку в політиці держави щодо православ'я для інтеграції його в громадське життя з метою використання духовного й організаційного потенціалу Церкви для позитивного вирішення проблем країни.

Президент України Л.Кучма неодноразово висловлювався за якнайшвидше подолання розколу і створення єдиної помісної Української Православної Церкви. Позиція Президента, державних структур, різних громадсько-політичних сил об'єктивно відповідає інтересам України, обпирається на історію, не суперечить канонам, але реалізація ідеї усе ж не зніме з порядку денного проблеми подолання розколу.

Історичний досвід уже не раз свідчив, що будь-яку ідею або намір можна дискредитувати так (із боку держави, різних політичних сил, представників Церкви, нарешті), що її втілення в життя може обернутися результатами, прямо протилежними очікуваним. Наприклад, протягом перших трьох сторіч християн у Римській імперії переслідували, знищували. Однією з причин гонінь була відмова християн звершувати жертвопринесення перед статуєю імператора - живого бога з поганського пантеону (точніше - боголюдини). Відповідно до християнського віровчення це було неможливо, оскільки християни в релігійному плані визнають тільки одну Боголюдину - Ісуса Христа, а для державної влади відмова у звершенні жертвопринесення свідчила про нелояльність до неї, можливу зраду, зрадництво, хоча християни поважали імператора як верховного носія принципу земної влади, тому що, за їх віровченням "Всяка душа нехай буде покійна вищій владі, тому що немає влади не від Бога; існуючі ж влади від Бога встановлені (Рим. 13:1.).

Непорозуміння між державою і Церквою певним чином і обумовило гоніння. Але Церква вийшла переможницею у зіткненні з державою і, зрештою, з 313 р., відповідно до

¹ Лотоцький О. Автокефалія. Т. 1. с. 136-137.

* Національний Інститут проблем міжнародної безпеки.